

Beste Henk, Maxime,

Ik gaf vanavond tijdens onze overleggen aan dat ik toch echt definitief tot de conclusie heb moeten komen dat de politieke samenwerking met de PVV (voor mij) een onbegaanbare weg is geworden. Ik gaf aan er behoefte aan te hebben om mijn overwegingen op papier te zetten. Dat wil ik graag doen, ook om mijn gedachten goed te ordenen. Ik doe hieronder een poging.

De afgelopen week heb ik (met pijn in het hart als er conflicten mee gemoeid waren) met enige regelmaat laten blijken groeiende aarzelingen bij deze coalitievorming te hebben. Het vinden van een juiste formule daarvoor viel mij niet altijd even gemakkelijk. Vorige week maandag verzocht ik om de tijd te nemen nog eens na te denken over dit traject en over onze bedoelingen daarmee. Dit pleidooi deed ik ook op dinsdag 24 augustus in de ochtend en in de fractievergadering die daarop volgde. Dat was geen dwarsliggerij of eigenwijsheid, maar kwam voort uit een toenemend intuïtief ongemak dat ik ook zelf probeerde te doorgronden. Het kwam daarnaast voort uit de behoefte om tijd in te bouwen om onze profilerende punten goed helder te krijgen. Ook in contacten met Henk is dit aan de orde geweest. Dit weekeinde al en vandaag in het bijzonder heb ik geprobeerd -

zo goed en zo kwaad als dat gaat, overigens- een en ander op een rij te zetten. Het valt me zwaar te melden dat ik voor mezelf uiteindelijk tot de conclusie heb moeten komen dat het geloofwaardig deelnemen aan een op succes gericht vervolg van de onderhandelingen niet tot de mogelijkheden meer behoort.

Bezwaren zijn gestoeld op bezorgdheid over het perspectief van deze coalitie, voor de toekomst van Nederland en die van de christen-democratie.

Een regeerakkoord vormt de basis voor het beleid van elk nieuw kabinet. Zo'n akkoord is nodig om op cruciale onderwerpen verzekerd te zijn van meerderheden in het parlement. Zonder zelfbinding van fracties is dat niet vanzelfsprekend. Zonder afspraken om elkaar over en weer te steunen, is er geen samenhangend beleid. Daarom stelt Geert Wilders bijvoorbeeld terecht dat hij alleen instemt met bezuinigingen van 18 miljard als het kabinet op het gebied van asiel en migratie hem iets te bieden heeft. Zonder afspraken om elkaar over en weer te steunen, is een samenhangend beleid dus niet mogelijk. Juist in deze tijd is zo'n samenhangende aanpak van groot belang. We staan immers voor grote uitdagingen, rond de overheidsfinanciën, maar ook op het gebied van integratie, asiel, migratie, duurzaamheid etc. Juist daarom is het ontzettend belangrijk dat een komend kabinet kan rekenen op draagvlak in de bevolking.

Tegelijk is de kans groot dat er straks telkens sprake zal zijn van een erg smalle parlementaire meerderheid in de Tweede Kamer (76 en wellicht 78 zetels). Daar komt bij dat de meerderheid tot stand zou komen met een omstreden politieke beweging. Het draagvlak in onze eigen partij, en zeker ook in de samenleving, zal dan ook van meetaf aan kwetsbaar zijn. Dat is zorgelijk. Het gedoogakkoord bindt immers weliswaar drie partijen in het parlement, maar het beleid zal ook de samenleving moeten kunnen binden. Ik vraag me echter sterk af of dit kan als de PVV het kabinet voortdurend op zijn motieven zal uitdagen en tegengestelde doelstellingen gaat propageren.

Dat werd vandaag nog eens duidelijk tijdens de besprekingen over het gedoogakkoord. Geert Wilders stelde uiteraard dat hij de daarin genoemde maatregelen steunt. Het gaat immers om een samenhangend pakket aan besluiten, dat voor hem zo interessant is dat hij het kabinet steunt. De bezuinigingen van 18 miljard euro maken daarvan deel uit. Maar hij neemt die terecht alleen voor zijn rekening als hij er iets voor terugkrijgt. Een strenger asiel- en integratiebeleid bijvoorbeeld is daarom voor hem essentieel.

Tegelijkertijd maakt hij aan de onderhandelingstafel duidelijk dat hij er geen geheim van zal gaan maken dat hij dit gedoogakkoord om heel andere motieven steunt dan de VVD en het CDA: de partijen die het kabinet vormen. Integendeel, 75% van de redenen waarom CDA en VVD het beleid willen, deelt hij niet. Hij stelde bij de komende presentatie van het akkoord met een volstrekt en totaal (!) ander verhaal te komen dan de VVD en het

CDA. Hij raadde de collega's aan om op dat moment maar een andere kant op te kijken en voorspelde dat de hoofden van de coalitiepartners rood zouden kleuren. Een samenbindende visie zou echt niemand hoeven te verwachten.

Hij realiseerde zich dat dit een raar beeld zou opleveren, met stevige koppen in de vrijdag of zaterdagkranten. Een betoog zoals van de PVV mag worden verwacht, zou er volgen. Daarvan moest ieder zich maar bewust zijn. Zijn verhaal zou hij met net zoveel passie brengen als de andere partijen van de politieke samenwerking (VVD en CDA). Voluit zou hij gaan. Op zijn eigen manier. Op zijn PVV's. Voluit op het orgel. De bekende retoriek, zoals weergegeven in het verkiezingsprogramma, zal ons niet bespaard blijven, integendeel. De opmars van de PVV is dankzij het akkoord begonnen. De de-islamisering is aangebroken: hier en nu. Zo iets zal het wel worden, neem ik aan.

Anderen aan tafel schrokken daarvan. Dat riep de reactie op om de presentatie van de akkoorden maar over het congres heen te tillen. Het draagvlak bij het CDA congres op de zaterdag na de presentatie zou immers zwaar onder druk kunnen komen te staan. Een tussenoplossing werd voorgesteld. Op donderdag zou ieder van de fractievoorzitters slechts 5 minuten de akkoorden kunnen toelichten. Na het congres zou op maandag dan 'voluit' kunnen worden gegaan.

Maar -zo constateer ik dan maar- dit is toch volstrekt onhoudbaar en ondeugdelijk omdat dit zou inhouden dat het congres geen volledig en goed beeld van de politieke samenwerking zou krijgen. Een gewetensvolle afweging door de congresleden krijgt daardoor geen kans. Immers, de samenwerking met de PVV gaat niet alleen om een papieren werkelijkheid, maar ook om de manier waarop zij in de samenleving landt. Belangrijker nog: als het kennelijk al zo moeilijk zal zijn om het CDA congres te overtuigen, hoe zal het dan in de samenleving uitpakken?! Die samenleving komt namelijk niet zomaar in een weekendje even bij elkaar, maar is er op maandag en dinsdag nog steeds... Bovendien: ik verwacht dat er niet alleen zaterdag 11 september maar ook 18 september opnieuw een congres zal zijn als dit zich echt aftekent!. (Overigens gaven Maxime en Pieter Heerma tijdens de terugkoppeling van het overleg aan dat wel degelijk nog voor het congres met een volledige toelichting zou moeten worden gekomen)

Waarschijnlijk waren we ons bij de start van het coalitievormingstraject van deze spanningen wel min of meer bewust. Maar tijdens de gesprekken ben ik me meer en meer gaan realiseren dat de sterk verschillende motieven van partijen onontwarbaar samenkomen in het dagelijkse beleid. Neem het inburgeringsbeleid. De VVD en het CDA stellen dat de eisen omhoog moeten om mensen hier meer houvast en perspectief op een goed leven te geven. De PVV daarentegen benadrukt waarschijnlijk dat hierdoor juist minder migranten naar Nederland zullen komen en de islamisering van de samenleving wordt verhinderd. Hoe werkt dat door in de samenleving? Hoe voelt de moslima zich die op maandagochtend met haar broodtrommeltje naar de verplichte inburgeringscursus gaat. Ziet zij de school als een

instelling die haar helpt, of als een instituut dat ervoor zorgt dat geloofsgenoten indirect worden geweerd? Hoe voelt iemand zich die er gaat solliciteren?

Hoe ervaart de officier van justitie het als hij vraagt om bijvoorbeeld het denaturaliseren –het ontnemen van het Nederlands staatsburgerschap- van een crimineel met Marokkaanse komaf, zodra het Wetboek van Strafrecht is veranderd door een smalle meerderheid in de Kamer, terwijl één fractie dat deed om de islamisering van de samenleving tegen te gaan? De eenheid van beleid zal, met andere woorden, permanent in het geding zijn, omdat de motieven van de partijen die politiek samenwerken totaal verschillend zijn. Dat raakt Nederland. Dat raakt de samenleving.

Voor het CDA geldt daarnaast dat het bij de forse maatregelen die het neemt voortdurend op zijn motieven zal worden uitgedaagd. Stel dat de PVV er bij de asiel- en migratiemaatregelen telkens op wijst dat de islamisering van de samenleving zo een halt wordt toegeroepen. Dan zal het CDA op zijn beurt daar telkens weer afstand van moeten nemen. Maar de maatregelen gaan wel door. Wie kan in de samenleving nog varen op de motieven van de politiek? Het CDA zal telkens moeten uitleggen dat het dit anders ziet dan de PVV, en ervoor gevochten heeft dat de maatregelen fatsoenlijk blijven. Wat vanzelfsprekend moet zijn, wordt telkens weer uitgedaagd. Dat geldt trouwens ook voor de VVD, maar dat terzijde.

Door gezamenlijk met de PVV op te trekken –juist ook rond gevoelige onderwerpen als asiel en migratie, de beoordeling van islamitische scholen etc.- zal het CDA al snel in een verdedigende houding komen te staan. Van de motieven van de PVV zal het CDA in het parlement afstand nemen, maar ondertussen zal men wel gezamenlijk voor juist de meest beladen wetsvoorstellen stemmen en samen met de PVV optrekken. Dat levert een voortdurende spanning op, ook bij de legitimatie naar achterban en bevolking.

Dit raakt het CDA, en wel tot in de kern. Zoals gezegd; voortdurend zal de partij worden uitgedaagd op haar christelijke grondslag en democratische motieven en zal zij afstand moeten nemen van de PVV. Het zal grondwaarden moeten verdedigen die eigenlijk vanzelf zouden moeten spreken. De christen-democratie zal zich op voorhand moeten verdedigen tegen het beeld dat er sprake is van eensgezindheid met de PVV, terwijl de partijen wel hetzelfde stemmen, juist bij gevoelige onderwerpen. CDA en VVD komen terecht in een heilloos welles-nietes spel met de PVV, als het gaat om de doelen van het beleid.

Beleid kan niet én perspectief aan mensen bieden én tegelijkertijd aangrijpingspunt zijn om uit te sluiten. De inzet en uitgangspunten van het CDA en van de PVV zijn -zo is me allengs duidelijker geworden- te verschillend om verzoend te kunnen worden via een programmatisch regeerakkoord. De dieptelaag van de motieven doet ertoe in de politiek, omdat juist daar de legitimatie van het beleid wordt gevonden en overtuigingskracht naar de samenleving mocht worden gerealiseerd. In die

zin is beleid voeren meer dan een programma; er spreekt een houding uit. Als motieven onhelder worden raakt dat de samenleving. Niet voor niets spreekt de christen-democratie vanouds over een rechtsgemeenschap. In het beleid en het recht moet een gemeenschap zich kunnen herkennen om als gemeenschap te kunnen blijven bestaan.

Het bovenstaande brengt mij tot het standpunt dat een politieke samenwerking met de PVV voor ons geen begaanbare weg is en zou moeten zijn. (Voor mij persoonlijk is dat echt een definitieve conclusie.) Dit werd mij allengs duidelijk in de gesprekken die wij voerden onder leiding van de informateur, juist ook rond het vreemdelingenbeleid en de houding tot de diversiteit in onze samenleving. Daarmee zeg ik niet dat stevige maatregelen bij asiel en migratie, bij inburgering en strafrecht niet zinnig zijn, integendeel. Daar ligt het probleem niet. Maar wel bij de intenties die men bij het beleid heeft, en die werken –helaas wellicht- wel degelijk door in het beleid, in de overtuigingskracht van de politiek en in de verhoudingen in de samenleving.

Mij lijkt het daarom goed om gezamenlijk te verkennen op welke manier wij op een verantwoorde manier tot een afronding van het proces kunnen komen, ook al omdat een verkenning als deze meer is dan het op een rij zetten van maatregelen. Omdat politieke samenwerking op een vertrouwensband moet berusten, volstaat overeenstemming over een aantal beslispunten niet. Enige cohesie moet toch aanwezig zijn, wil een kabinet geloofwaardig kunnen aantreden. Daarom moeten we niet langer wachten met ons te bezinnen op de uitkomst van dit traject. We hebben het met overtuiging geprobeerd. Daar riep de vorige informateur ons toe op. De politieke verhoudingen en de opstelling van andere partijen maakten dit nodig, maar juist wij hebben het volste recht om van onze kant te concluderen dat dit traject de spankracht van het CDA te boven gaat. Sterker nog: dat dit traject onze spankracht te boven moet gaan. Immers deze informatie-poging biedt geen perspectief voor de toekomst van Nederland en die van de christen-democratie.

Met welgemeende groet,

Ab Klink